

ASR SURESİ TEFSİRİ ÜZERİNE

Hidayet IŞIK

GİRİŞ

Kur'an insanları dalâletten hidayete, zulmetten nura çıkarmak için gönderilmiş ilahi kitaptır. Onun her suresinde insanlar için şifa vardır, nur vardır.

Bununla beraber, bazı kısımları, diğerlerinden hem daha veciz, hem daha faziletlidir. Bu konuda bir çok haber vardır ki, "İhlas suresinin Kur'an'ın üçte birine denk olduğu" şeklindeki hadis, buna sadece bir örnektir⁽¹⁾.

İşte Asr suresi de yüksek bir fesahat ve belâğat içinde⁽²⁾, insanlığın kurtuluş reçetesini çok kısa ve öz sunması bakımından çok önemli olan surelerden bir tanesidir. Surenin icâz ve i'câz noktası⁽³⁾ zirvededir.

ASR SURESİNİN ÖNEMİ

Asr suresinde, her asırdaki insanlığın buhrandan kurtuluşu, dünyevî ve uhrevî mutluluğa kavuşmasının yolu çok kısa ve özlü olarak, adeta formüle edilmiş bir şekilde anlatılmaktadır. Bunun içindir ki,

mezhep imamlarımızdan İmam Şafii Hz., "Allah bu sureden başka bir sure indirmeseydi, insanlara yine de yeterdi" buyurmuştur⁽⁴⁾. Bir diğer rivayette de, "İnsanlar Asr suresinin manasını iyice düşünselerdi, onlara fazlasıyla yeterdi", demiştir⁽⁵⁾. Hadis imamlarımızdan Beyhaki Hz. de, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in ashabından iki kişinin buluştukları zaman, birinin diğerine Asr suresini okumadan ayrılmadıklarını rivayet etmektedir⁽⁶⁾.

Yüce Allah bu surede insanların hüsranda olduklarını, ancak şu dört haslet ile vasıflananların hüsrandan ve buhrandan kurtulacaklarını söylemektedir: İman, salih amel, hakkı tavsiye etmek ve sabrı tavsiye etmek. Bütün bu hususların gerekli izahı ilerde gelecektir.

Dikkat edilirse bu esaslar, insanın bütün zaman ve mekânda muhtaç olduğu dünyevî ve uhrevî kurtuluşunun anahtarıdır. Yine dikkat edilirse, bu esaslarda, Allah hakkı ile kul hakkının cemedildiği görülür. Çünkü,

(1) Kur'an'ın bir kısmının diğerinden daha faziletli olup olmadığı ile ilgili görüşler için bkz. Zerkeşi, El-Burhan I,438-448. Daru't-turas. Mısır-tarihsiz; Süyuti, El-İtkan. II, 199-204. Kahraman Yayınları, İstanbul-1978.

(2) Fesahat, beyan, açık olma, sözün düzgün ve kapalıktan salim olması; belâğat ise güzel beyan ve kuvvetli etkileme demektir. Fesahat ve belâğatın ma'ânî ilmindeki izahları için bakınız Ali b. Ali Tehanevi, Keşşâfu Istılâhâtî'l-Fünûn, I, 138-139; II, 1105, 1106. Kahraman Yayınları, İstanbul, 1984.

(3) İcâz, ve-ce-ze kökünden olup, kısa ve özlü söz ile çok mana ifade etmektir. İ'câz ise 'a-ce-ze kökünden olup, karşısındakini aciz bırakmak demektir ki, mucize de buradan gelir. Çünkü mucize, tabiat üstü olduğu için karşısındakini aciz bırakır ve bu suretle de mucize gösterenin peygamberliğinin ispatı olur.

(4) M. Ali Sabuni, Safvetu't-tefasir, XX, 99. Daru'l-Kur'ani'l-Kerim, Beyrut, 1981.

(5) Muhammed Savvaf, Fatihatu'l-Kur'an, s. 474, Cidde, 1985.

(6) Safvetu't-tefasir, XX, 100.

kişinin nefsini kemâle erdirmesi iman ve salih amelledir ki, bu Allah hakkına, başkasını kemâle erdirmesi de nasihat ve irşad, yani hakkı ve sabrı tavsiye etmesiyledir ki, bu da kul hakkına taalluk eder⁽⁷⁾. İnsanın mutluluğu da aslında, bu iki hakkı yerine getirmesindedir.

CEMEL HÂŞİYESİ VE Ş. SÜLEYMAN CEMEL

Biz bu mütevazî çalışmamızda, böylesine önemli olan bu surenin üzerinde çalışmak istedik. İleriki tarihlerde düşündüğümüz, sure üzerindeki araştırma ve çalışmamıza bir ön hazırlık olması bakımından şimdilik, sadece Cemel tefsirine müracaat etmeyi yeterli gördük. Bunun sebebi, diğer tefsirlere müracaat için gerekli zaman ve imkâna şu anda sahip olmayışımız yanında, "Cemel" tefsirinin "Celâleyn" tefsirinin en önemli haşiyelerinden biri olması⁽⁸⁾ ve zaten diğer bir çok tefsiri hulasa etmiş bulunmasıdır⁽⁹⁾. Bu özelliği ile şimdilik kendimizi diğer tefsirlere müracaat etmekten müstağni saymakta mazur kabul ettik ve böylesine küçük çaplı bir çalışma için bir çok tefsiri hulâsa eden Cemel'i kafi gördük⁽¹⁰⁾.

Eserin asıl adı, "El-Fütuhâtü'l-İlâhiyye bi tavdîhi tefsiri'l-Celâleyn li'd-dekâiki'l-hafiyye"dir. Dört cild halinde basılmıştır. Süleyman b. Ömer el-Uceylî el-Ezherî eş-Şafîî el-Halvetî isimli müellifi Cemel adıyla tanıdığı için eseri de

bu adla anılmıştır. Şeyh Cemel Mısır'da Uceyl köyünde doğmuş, 1204 yılında Kahire'de ve El-Fütuhâtü'l-Ahmediyye isimli eserleri de vardır⁽¹¹⁾.

CEMEL HÂŞİYESİNE GÖRE SURENİN TEFSİRİ

Adı geçen surenin tefsirine başlamadan önce meâlini vermek istiyoruz:

- 1- Asra yemin olsun ki,
- 2- İnsan hiç şüphesiz hüsrân içeresindedir;
- 3- Ancak iman edip salih amel işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye edenler ve birbirlerine sabrı tavsiye edenler bunun dışındadır.

Asr suresi İbn Abbas ve âlimlerin çoğunluğunun görüşüne göre Mekke'de; Katade ve İbn Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre ise Medine'de nazil olmuştur⁽¹²⁾. Aşağıdaki satırlarda tefsirini sunacağımız sure üç âyetten ibarettir.

ASRİN MANASI VE ALLAH'IN ASRA YEMİN ETMESİNİN SEBEBİ

Sure, Yüce Allah'ın asra yemin, kasem etmesiyle başlamaktadır. Kasemin cevabı ise "İnne'l-insane..." lafzıdır. Asr kelimesi ya mutlak manada zaman, ya güneşin tam tepeye yükselmesinden sonraki batımına kadar olan zaman, ya da ikinci namazı manasındadır⁽¹³⁾.

(7) Safvetü't-tefâsir, XX, 100.

(8) Cemel, Celâleyn'in en önemli ve en geniş haşiyelerindedir. Hatta meşhur Sâvî haşiyesi dahi, bazı faidelelerle beraber Cemel'in muhtasarıdır. Bkz. Sâvî Mukaddimesi.

(9) Cemel, Asr suresinin tefsirinde Râzî, Hâzin, Kerhî, Hatîb ve Kurtubî tefsirlerinden faydalanmıştır. Bkz. Cemel Haşiyesi, IV, 582, 583. Kahraman Yayınları, İstanbul tarihsiz.

(10) Asr suresi tefsiri Cemel Haşiyesinin IV, 582, 583, 584, sayfalarındadır. Tabii, Arapçadan Türkçeye tercümenin bir özelliği olarak üç sayfalık mananın hacmi Türkçe ifadesiyle çok çok artacaktır.

(11) Ö. Nasuhi Bilmen, Büyük Tefsir Tarihi, II, 732. Bilmen Yayınevi, İstanbul 1974.

(12) Cemel, IV, 582.

(13) Cemel Hâmişinde Celâleyn, IV, 582.

Burada, Allah'ın niçin asra yemin ettiği şeklindeki bir soru hemen hatıra gelecektir. Bunun sebebi -Allahu a'lem- şudur: Asrı mutlak manada zaman, yani her hangi bir zaman olarak alacak olursak, onda akıl sahipleri için Allah'ın varlığına ve birliğine delâlet eden ibretler vardır. Zeyd b. Eslem, İbn Abbas'dan böyle nakletmektedir⁽¹⁴⁾.

F. Razi de, Allah'ın zamana yemin etmesinin sebebinin, onda bulunan acablıklar olduğunu söylemektedir. Çünkü genişlik, darlık, sıhhat, hastalık, zenginlik ve fakirlik zamanın içinde bulunmaktadır. Bu kadar hususiyeti bünyesinde bulunduran zamanın özelliğine işaret etmek için, kendisine yemin etmek tabii bir şeydir. Haddizatında insan ömründen bin sene faydasız işlerle geçse de, son anda kişi saadete kavuşsa ebedi cenneti kazanacaktır. Öyleyse kişi için en kıymetli şey, o andaki zamandır. Yani bir anlık zaman bile bu kadar kıymetlidir. Demek ki zaman, nimetlerin aslı cümlesindedir. İşte Yüce Allah da, asıl nimet olan zamana yemin etmektedir. Yine yeminin bir sebebi de, zamanın mekândan şerefli olmasıdır. Zaman halis bir nimettir. Zamanda kusur ve hüsrân yoktur. Hüsrân ve kusur, o zamanda yaşayan insandır. O halde, yemin edilecekse, kusursuz-şerefli bir şeye yemin edilmelidir ki, o da -burada- zamandır.

Eğer asrı, güneşin tam tepeye yükselmesinden batımına kadar olan zaman olarak alacak olursak şöyle düşünülebilir: Yüce Allah bu vakte, hüsrândaki insan hakkında yemin etmiştir. Çünkü kasemin cevabının "**İnne'l-insâne lefi husr**" (Muhakkak ki insan hüsrândadır) olduğu yukarıda geçmişti. İnsan ömrü ile bu vakit

arasında bir ilişki vardır. Güneşin tepeden inip, batmaya yüz tutması gibi, insan ömrü de devamlı geçmekte, sanki batmaya yüz tutmakta, bu durumu ile hüsrânı ifade etmektedir. Nitekim Allah, duhâ vaktine de, ticaret yapan, kâr eden insan hakkında yemin etmiştir. Çünkü o zaman da, çarşı-pazarın yoğun olduğu, kârın fazlasıyla elde edildiği bir zamandır. İşte Yüce Allah burada, güneşin tepeye yükselişi ile batışı arasındaki zamana yemin ederek sanki, bu zaman ile insan ömrü arasındaki ilişkiye işaret etmekte, insanın ömründen az bir zaman kalsa bile, -güneş batmaya yüz tutsa bile- henüz vaktin geçmediğini, kalan vakte tövbe ile Allah'a dönmek için fırsatın bulunduğunu hatırlatmaktadır. Allah'ın bu manadaki asra yemin etmesinin sebebi de budur.

Asrı "**salâtu'l-asr**"; yani ikinci namazı olarak alacak olursak; Yüce Allah faziletinden, üstünlüğünden dolayı asra yemin etmiştir. Çünkü ikinci namazı "Orta namaz"dır. Allah Kur'an'da "**Hâfizû ale's-salavâti ve's-salâti'l-vustâ**" (Namazlara ve -bilhassa- orta namaza devam edin) buyurarak, namazlara devam etmemizi emretmiş, özellikle de orta namazı ayrıca zikrederek önemine işaret etmiştir. Bu bakımdan ikinci namazı çok önemlidir. Aynı zamanda ikinci namazı gündüz -farz-amellerinin sonucusudur. Akşam ile beraber gece ibadetleri başlayacaktır. İşte Yüce Allah "**Ve'l-asr**" kavliyle böylesine önemli olan bir namaza yemin etmektedir⁽¹⁵⁾.

Buraya kadar "**asr**" kelimesinin üç manasını ve Allah'ın bu manalardaki asra yemin etmesinin sebeplerini izah ettik.

(14) Cemal, Kerhî'den, IV, 582.

(15) Cemal, F. Râzî'den, IV, 582, 583.

Bundan başka, asrın, Peygamberi (s.a.s.) ve ümmetinin içinde buldukları zaman olduğu da söylenmiştir. Bu takdirde "Ve'l-asr" sözünün manası şu olmaktadır: "Ve'l-asr ellezî ente fîhi" (Senin içinde bulunduğun zamana yemin olsun). Nitekim Allah aynı şekilde "Lâ uksimu bi hâza'l-beled" (Bu şehre yemin olsun) ayetiyle Peygamber (s.a.s.)'in mekânına, "Le umruke innehum lefi sekretihim ya'mehûn" (Ömrüne yemin ederim ki, onlar sarhoşluk içinde bocalıyorlar) ayetiyle de Peygamber (s.a.s.)'in ömrüne yemin etmektedir. İşte burada da onun zamanına yemin etmektedir. Sanki, "Senin zamanına, mekânına ve ömrüne yemin olsun" diyerek, bu üç hususun önemini belirtmiştir. Bu üç hususun ta'zimi, saygı ve hürmeti vacib olunca da, onunla hususlanan Peygamber (s.a.s.)'e hürmetin öncelikle vacib olacağı açıktır⁽¹⁶⁾. Demek ki, Allah'ın diğer ayetlerde Peygamber (s.a.s.)'in mekânına ve ömrüne yemin etmesiyle beraber, burada da onun asrına, zamanına yemin etmesinin sebebi Peygamber (s.a.s.)'e ta'zim, hürmet, saygı ve muhabbet beslemenin gereğine işaret içindir.

HÜSRAN'IN VE İNSANIN HÜSRANDA OLUŞUNUN İZAHI

Surede geçen "İnne'l-insâne lefi husr" (Muhakkak ki insan hüsrandır) sözündeki husr-hüsrân noksanlık, alışverişte aldanmak, helâk olmak, sapıtmak, eksik yapmak, zâyî etmek, helâk etmek manalarında⁽¹⁷⁾. Buna göre insanın hüsranda

olmasını Ahfeş (Rh. A.) helak; Ferra ukubet ve ceza; Zeyd b. Ali de şer ve kötülük içinde olması olarak izah etmektedirler. Aslında bütün bu manalar birbirine yakın ve neredeyse birbirinin aynıdır⁽¹⁸⁾. Misbah'da, "Hasire fî ticâretihî hasâreten ve husran ve husrânen" (Ticaretinde hüsran uğradı) şeklinde geçmektedir. Hasire fiili hemze ile müteaddi yapılır ve -meselâ- "ah-sartuhû" (onu hüsran uğrattım) şeklinde müteaddi olarak da kullanılır⁽¹⁹⁾.

"El-insan" kelimesinin başındaki elif-lâm takısı da cins manasındadır⁽²⁰⁾. Yani, bununla bir insan değil, insan cinsi kastedilmekte ve bütün insanların hüsranda oldukları anlatılmaktadır. Bunun manası da şudur: İnsan hüsrân halinden hiç ayrılmamaktadır. Çünkü insan için hüsrân, ömrünün elden gitmesidir. İnsan ömründen giden her saatta, ya iyilik ve tâatta, ya da kötülük ve mâsiyettedir. Eğer mâsiyette ise, zaten bu apaçık bir hüsrandır. Yok, eğer tâatta ise, belki de elden kaçırdığı ondan daha faziletli bir tâat vardır. İşte bu daha faziletli olanı elden kaçırmaması da kendisi için bir hüsrân olmuştur. Demek ki insan her hâlükârda hüsrandır⁽²¹⁾.

Bu noktada şöyle de denilmiştir. İnsanın mutluluğu, aslında, ahiret sevgisi ve isteginde, dünyadan yüz çevirmesindedir. Fakat ahirete çağırın sebepler gizli, dünyaya çağırınları ise açıktır. Bu yüzden insanların çoğu dünya ile meşgul olup, adeta dünyaya garkolmuşlar ve ahireti unutmışlardır. Bu suretle de ömürlerini zayi

(16) Cemal, Râzi'den, IV, 583.

(17) Mevlüt Sarı, El-Mevârid, Arapça Türkçe Lugat, s.403, 404. Bahar Yayınları, İstanbul, 1982.

(18) Cemal, Kurtubî'den, IV, 583.

(19) Cemal, IV, 583.

(20) Cemal, Râzi ve Hâzin'den, IV, 583.

(21) Cemal, Hâzin'den, IV, 583.

edip hüsranda kalmışlardır⁽²²⁾.

Demek ki, "**el-insan**" kelimesinin başındaki elif-lâm cins manasına alınınca, bununla bütün insan cinsi kastedilmiş olmaktadır. Fakat, "İnsan ile, kafir olan insan kastedilmiştir" de denilmiştir. Çünkü zaten "**illellezîne âmenû**" sözü ile müminler istisna edilmiş ve hariç tutulmuştur. O halde, buradaki hüsranda insan mümin değil, kafir olan insandır⁽²³⁾.

Yine şöyle de denilmiştir: İnsan bir müddet yaşadıkten sonra ihtiyarlayınca, gençliğindeki amel ve ibadetleri yapamamasından dolayı noksanlık ve eksiklik içine girer. İşte bu da bir hüsrana halidir. Ancak müminler bundan müstesnadır. Müminlerin gençlik ve sıhhat zamanlarında yaptıkları ibâdât u tâat, hastalık ve ihtiyarlık zamanlarında da yazılır. Bu yüce Allah'ın şu ayetinde ifade edilmiştir: "**Lekad halekna'l-insâne fî ahseni takvîm. Sümme radednâhu esfele sâfilîn. İllellezîne âmenû ve amilu's-sâlihâti felehum ecrun ğayru memnûn**" (Biz insanı en güzel surette yarattık. Sonra onu aşağıların aşağısına düşürdük. Ancak iman edenler ve salih amel işleyenler bundan müstesnadır. Onlar için ardı arkası kesilmez bir mükafaat vardır). Ayet-i kerimenin bir izahına göre, buradaki en güzel surette yaratılan insanın aşağıların aşağısına düşürülmesi hüsrana halidir. Görüldüğü gibi, iman edenler bundan istisna edilmiştir. İşte bu istisna edilen müminler için olan ardı arkası kesilmez nimetler de, gençliklerinde ve sıhhatli zamanlarında işledikleri ibadetlerin sevabının

aynen ihtiyarladıklarında ve hastalıklarında da, yapamadıkları halde yine yazılmasıdır. Bütün bu izahlardan da, hüsranda olan insanın kafir olduğu, müminin bundan istisna ve hariç tutulduğu anlaşılmalıdır⁽²⁴⁾.

Hüsrana manasındaki "**husr**" kelimesinin elif-lâm'sız, nekre olarak gelmesi ta'zim ifade eder. Yani insan o kadar büyük bir hüsrandadır ki, hakikatini yalnız Allah bilir⁽²⁵⁾. Yukarıda geçtiği üzere insan masiyetle meşgulse, zaten hüsrandadır. Mübah olan işlerle meşgulse, yine hüsranda sayılır. İbâdât u tâatla meşgulse de, dahi faziletli ve üstün bir ibadet mutlaka olacağından, faziletlisini terkettiğinden, yine hüsrandadır⁽²⁶⁾. Görülüyor ki, insan için olan hüsrana büyük bir hüsrandır. "**Husr**" kelimesinin nekre olarak gelmesi de, ta'zim, büyüklük manasında bunu ifade etmektedir. Bu noktada, insanın hüsranda olması ile en güzel yaratılması arasında bir zıtlık düşünülmemelidir. Yani, en güzel şekilde yaratılan insan, aynı zamanda nasıl hüsranda olur, dememelidir. Çünkü, yaratılış olarak güzelliği bedeninin ve azalarının güzel olmasıdır. Hüsranda olması ise, nefsinin ahvali ve kötülükleri bakımından hüsrana düşmesidir⁽²⁷⁾.

HÜSRANDAN KURTULANLARIN AÇIKLANMASI

Sûrede, insanın hüsranda olduğu yemin ile ifade edildikten sonra, iman edenlerin, salih amel işleyenlerin, hakkı ve sabrı tavsiye edenlerin bundan müstesna olduğu zikredilmektedir. Yani, hüsrandan kurtulmak için bu dört vasıf ile sıfatlanmak şarttır.

(22) Cemal, Hâzin'den, IV, 583.

(23) Cemal, Hâzin'den, IV, 583.

(24) Cemal, Hâzin'den, IV, 583.

(25) Cemal, Râzî'den, IV, 583.

(26) Cemal, Râzî'den, IV, 583.

(27) Cemal, Râzî'den IV, 583.

İmanın ne olduğunu geniş olarak açıklamaya gerek yoktur. İmanın altı şartına inanarak Kur'an'da zikredilen ve Peygamber (s.a.s.)'in Allah'tan getirdiği bütün İslâmî esasları tasdik eden kişi mümindir. Salih amel de kısaca Allah'ın emirlerine sarılmak ve yasaklarından kaçınmaktır⁽²⁸⁾. Allah'ın rızasını gözeterek yapılan her iş salih amel kapsamı içine girer.

Tavsiye, vasiyet, kişinin öğüt ve nasihat ile başkalarını hayra ve iyiliğe teşvik etmesidir. Ayetteki "**tevâsav**" kelimesi mazi fiildir, emir değildir⁽²⁹⁾. Yani, "Hakkı ve sabrı tavsiye edin" değil de, "Bunları tavsiye edenler kurtuldu", manasındadır. Bu mananın içinde zaten emir manası da gizlidir.

Hakkı tavsiye etmeye gelince, buradaki "**hak**" sözü, iman ve iman üzerindeki sebat ve devamlılık halidir. Daha geniş ifadesiyle, Allah'ın varlığı, birliği ve ona yapılan ibadet, kitaplarına ve peygamberlerine uymak, dünyadan yüz çevirip ahirete yönelmek gibi İslâm dininin emrettiği ve inkârı kabil olmayan bütün hususların gerçek, doğru ve hayır olduğunu bilmektir ve başkalarını da bunlara uymaya teşvik etmektir⁽³⁰⁾.

Sabrı tavsiye etmeye gelince de; sabır sadece nefsi yapılacak şeylere yönelmek ve terkedilecek işlerden men etmek değildir. Bilakis gizli ve açık olarak Allah'tan gelen her şeye razı olmaktadır⁽³¹⁾. Bu da üç şekilde olur: İbadetleri yerine getirmek ve haramlardan, yasaklardan kaçınmak için gösterilen sabır ile belâlara karşı sabretmek⁽³²⁾.

Dikkat edilirse, "**ve tevâsav bi'l-hak**" ve "**ve tevâsav bi's-sabr**" şeklinde, "**tevâsav**" fiili iki kere tekrar edilmiştir. Bunun sebebi mefullerinin ayrı olmasıdır. Birinin mefulü hak, ikincisinin sabırdır⁽³³⁾.

Hakkı ve sabrı tasavvufî manasında alacak olursak, buradaki hakkı tavsiye etmek, ibadet rütbesinden ibarettir ki, o da Allah'ın razı olduğu fiilleri yapmaktır. Şüphesiz ibadet, Allah'ın razı olduğu şeyleri yapmayı gerektirir ve hakkın tavsiyesinden de Allah elbette razı olacaktır. Sabrı tavsiye etmek ise, ubûdiyyet (kulluk) rütbesinden ibarettir ki, o da kulun Allah'tan razı olmasıdır⁽³⁴⁾. Demek ki birincisinde, kulun Allah'ın isteklerini yapması ile Allah kulundan razı olacak, ikincisinde ise kul Allah'ından razı olacaktır. İşte birincisi hakkı, ikincisi ise sabrı tavsiye ile ilgilidir. Yani kul, iman edip salih amel işlemesiyle beraber hakkı tavsiye etmeden ve bu suretle de kul Allah'tan razı olmadan hüsrandan kurtulamayacak, dünya ve ahiret mutluluğuna kavuşamayacaktır. O halde hüsrandan kurtulup dünya ve ahiret saadetine kavuşmak için iman edip salih amel işlemek ve hakkı ve sabrı tavsiye etmek suretiyle, kulun Allah'tan, Allah'ın da kuldan razı olması ile rıza makamına ulaşmak şarttır. Bu hususun tasavvufî izahı da kısaca budur.

Sonuç:

Bu mütevazî çalışmamızda çok özlü olarak, adeta formül şeklinde, insanın hüsrandan kurtulup iki cihan saadetine

(28) Cemal, Râzî'den, IV, 583.

(29) Cemal, Kerhî'den, IV, 583.

(30) Cemal, Hatîb'den, IV, 583.

(31) Cemal, Kerhî'den, IV, 584.

(32) Cemal ve Hâmişinde Celâleyn, IV, 584.

(33) Cemal, Kerhî'den, IV, 584.

(34) Cemal, Kerhî'den, IV, 584.

ulaşmasının yolunu gösteren Asr suresinin tefsiri üzerinde durduk. Surenin tefsirini Celâleyn tefsirinin en kıymetli haşiyelerinden biri olan Cemel haşiyesine göre açıklamaya çalıştık.

Cemel, asrın manası, Allah'ın asra yemin etmesi, hüsrân ve insanın hüsrânda olması gibi hususları çok geniş olarak açıklamasına rağmen, iman, salih amel, hak ve sabır gibi hususları onlar kadar geniş olarak açıklamamıştır. Bütün bunları müstakil başlıklar halinde ifade edilebilir şekilde açıklayabilir, konu ile ilgili diğer âyet ve hadisleri de zikredebilirdi.

Bunun sebebini, eserin bir haşiyeye olması dolayısıyla, asıl gayesinin bütün bu meseleleri izah etmesinden çok, Celâleyn tefsirindeki müphem kısımları açıklama

gayesi ve gayreti içinde olmasında aramak gerektir. Biz de bu çalışmamızda Cemel tefsirinin dışına çıkmadığımız için sadece orada olduğu şekilde kaydettik, bunun dışına çıkmadık.

Görüldüğü gibi Kur'an, Asr suresi ile insanlığın kurtuluş reçetesini dört esasta toplamıştır. Tarih boyunca büyük filozofların ve bilim adamlarının üzerinde fikir yürüttükleri ve tespit etmeye çalıştıkları kurtuluş esaslarını Kur'an'ın üç âyet ve dört madde ile tespiti, şüphesiz onun ilahi kelâm ve ilahi mucize olduğunu ortaya koymaktadır.

İnsan oğlunun hüsrândan kurtulması, dünya ve ahirette huzurlu ve mutlu olması için Kur'an'daki ve özellikle de Asr suresindeki esaslara uymaktan başka çaresi yoktur.

